

fic a la *a* (trad. fr. *palan*). És un gros cap de corda que es fa passar per dues talles (grans corrioies) i s'usa perquè, junyint-hi els bous, treguin de mar les barques, estirant-lo: la combinació de les dues talles estalvia l'esforç dels animals (StPolM, 1928 ---).

És una accentuació ben xocant, que podria fer pensar en un intermediari àrabo-mossàrab (accentuació vulgar de les nisbes en *-i* i mossarabismes en *-in* quan precedeix síl·laba tancada). Més aviat es podria creure que es tracta del manlleu d'un it. *palanchi*, en plural, que la nostra gent de mar convertí en singular, perquè el *palanqui* forma una combinació o sistema, però on hi funcionen diferents bossells o políctes; mentre que en la llengua d'origen, es diu *palanco* o, en fonètica genovesa-ant., *parancu*; el *palanqui* (= alem. 15 «flaschenzug») es diu en italià comú *paranco* o *palanco* (cf. AIS, mapa 250); i, en variant més plena, en el Mezzogiorno: sic. i calabr. *parànculu* (Traina, Marzano), Lípari *paráñulu* (Coray, VKR III, 222-3).

Però més aviat crec que ens hem de guiar per les 20 formes suditalianes en *-l*, com sigui que coincideixen amb les antigues catalanes: «item, dues talles de *perànquil*», inv. S. xv, Arx. Mun. Bna. (*Notularum* 5.º, fº 1, Careta); «*palànquil* a Blanes, aparell per a treure les barques a terra»; *palanqui*, BDC XII, 53, 107; XIV, 45, 75. Segurament hi hem de veure un cpt. de *ànquil*, que sembla, precisament, això en un inv. de les Drasanes de Bna., de 1354, descrivint la xàrcia de la nau («uixer») «St. Pere de Roma»: «entenes --- costers del arttimò fornits de taves ---; it. talles de flonchs; it. 30 *ànquils* fornits de talles; ---», FBofarull, *Ant. Marina Cat.*, 77. Un cpt. *pal + ànquil* és fàcil de concebre; amb dissimilació *l-l > -r-l* en les formes italianes. El caràcter extraordinari de la terminació àtona *-il* explica que la *-l* s'elimini en cat. i it. normals. (o es tornés 35 *-t* a Blanes). Reservem el judici definitiu sobre la identificació del component *pal-*, i sobretot quant a l'etimologia de *ànquil*. Potser gr. *ἀγκύλος* 'corbat', 'gantut', o sigui ll. *ankýlos*, accentuat a la *a*, car era una *v* breu: tindria l'avantatge d'explicar alhora la *-i-* catalana i la *-u-* suditaliana. No gosaria descartar la possibilitat d'una formació grega amb *παρα-*, o amb *πολυ-* (recordem PALANGRE > *πολύαγκιστρον*); però provisionalment ens atrau *pal* (respt. ll. PALUM), alludint als pals que, posats a terra, serveixen perquè hi llisqui 45 l'embarcació; doncs, més o menys: 'la corba, o llaç, o ganxo dels pals; la corda que es combina o enllaça amb els pals'. A Tortosa ha passat a un estri semblant, en una altra tècnica: «la politja que tenen els filadors per a estirar la corda» (BDC III, 104, imprès amb 50 mala accentuació a la *i*).²

Empalancar val. = *engalavernar-se* (les claus), Valoriginer (1950-5); +*empalancament*; *desempalancar-se*. *Apalancar*, *-cada*, *-cador*, *-cament*. *Contrapalanca*. *Contrapalanqui* (-i?).

Palancó 'palanca o portarró petits' cat. occid. pirinenc: *El Palancó dels Passos* a la confluència de la Ribagorçana amb el riu de Llauset que baixa de les Maleïdes, i a un poc més avall *el Palancó del Forco* (1957), *palancon* a Benasc (1965); a l'Alt Urgellet en 60

la variant arcaica amb *pl-* estudiada supra, si bé no queda ben clar que es tracti d'una passera (i menys que sigui un accident orogràfic com els que expressa el reto-romànic *pla(u)nca* en els Grisons etc.): les 5 afrontacions entre Alt Urgellet i Pallars van «al *plancó* dels Avellans de Civís, on ha *labanta* en què ha una creu» 1518 (*Spill* de Castellbò, 51r, cf. les dades sobre *labanta* 'mena de llosa' (LAPIDA, bc. *laban* 'caure?'). En lloc de *palancó* diuen *palanquiró* avui a 10 l'Urgellet (Castellciutat, 1964): per al sufix *-iró* en mots i noms de la zona pirinenca com *capciró*, *montiró*, *Pontiró*, veg. *EntreDL* II, 84-8.

¹ Ernout-M. i Bloch volen suposar que PLANCA surti de PLANCUS 'de peus plans' substantivat, idea semànticament ben forçada; altrament PLANCUS és un mot només conegut per Festus, d'existència per tant no prou segura. Suposar que tot plegat vingui d'una arrel indoeuropea PLAG- en qualitat de mot genuí en llatí, com postula GdeDiego, RFE XI, 341-2, no sols és arbitrari quant als fets ben coneguts, sinó que ja fonèticament és molt arriscat. No hi ha cap raó per separar PLANCA del seu equivalent P(H)ALANGA, -CA, l'etimologia del qual és transparent. L'eliminació de la *A* en la variant PLANCA, tractant-se d'una post *o* planxa, per influència de l'indígena PLANUS, és molt natural tractant-se d'un manlleu, i també en això el sentiment d'oposicions en mots germans greco-llatins (recordem *παλάμη/palma*, *πέλαγος/plaga/planities*) hi pogué ajudar. Si es comprovés l'antiguitat i independència del mot de Festus, podríem admetre que ajudés a la naixença del duplicat PALANCA/PLANCA: ara com ara, encara fóra més versemblant admetre que la gènesi fos si de cas en direcció inversa. — ² *Palanqui*, nom de la litera d'Orient [1868, *SLitCosta*] no hi té relació etimològica. És manllevat del port. *palanquim*, i aquest del hindi *pālki* f. o *pālaki* id, pràctic *pallanka* m., que prové del scr. clàssic i èpic *paryanakāḥ* 'llit', 'llit de repòs', 'litera' (Dalgado, *Gloss. Luso-Asiàtic*, s. v.; JBloch, *Journ. Asiat.* 1919, i *RLus.* xxiv, 300; Mayrhofer, *Altind. Etym. Wb.* II, 226).

PALANGANA, 'rentamans', i a les Illes 'plata, safata', mot comú a les tres llengües romàniques hispàniques, d'origen incert; com que els atuellés designats amb aquest nom no tenen relació amb palanques, i per tant no es veu en quina forma es podria derivar d'aquest mot, potser prové d'un hisp.-llatí *PALAGANA, nom de les gavetes, bacins o conques que usaven els cercadors d'or per garbellar-hi les arenes auríferes, derivat de l'ibèric PALAGA 'engruneta o bocinet d'or'; etimologia dubtosa per la data tardana en què pertot apareix el mot *palangana*. □ 1.ª *doc.*: català, 1706; castellà, 1642; portuguès, princ. S. XVIII; però des del català degué passar a Sardenya i Sicília cap als Ss. xv-xvi o àdhuc abans.

El nostre mot apareix certament en data tardana, però el trobem ben localitzat des del principi, en ambients locals ben purs, en totes les regions de la llengua: «plata labrada --- de salvillas, vasos, platos, pa-